

Sammanfattning

Att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor

Denna systematiska översikt sammanställer forskning som kan öka förskollärares förståelse av hur de genom lek kan stödja och stimulera barns sociala förmågor. Översikten ger på så vis förskollärare vägledning för hur de medvetet kan arbeta mot målen i Läroplan för förskolan, det vill säga det som undervisning i förskolan handlar om. I översikten har vi valt att tala om förskollärare, men vi hoppas att översikten ska vara av intresse även för övrig personal i arbetslaget.

Med översikten vill vi även bidra till att forskningsresultat i större utsträckning blir en del av förskolans praktik och översikten anknyter därmed till skollagens skrivningar om att utbildningen i förskolan ska vila på vetenskaplig grund.

Översikten avser att besvara följande frågeställningar:

- På vilka sätt stödjer och stimulerar förskollärare genom lek barns sociala förmågor?
- Vad karakteriserar förskollärares handlingar som genom lek stödjer och stimulerar barns sociala förmågor?

I översikten sammanställer vi femton forskningsstudier som systematiskt valts ut av forskare efter omfattande litteratursökningar i nationella och internationella forskningsdatabaser.

På vilka sätt stödjer och stimulerar förskollärare genom lek barns sociala förmågor?

Studierna beskriver en mångfald handlingar som förskollärare vidtar för att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor. Bland studierna förekommer exempel på lek som är initierad av de vuxna eller av barnen själva. Det är tydligt att förskollärare i samtliga fall ansvarar för förutsättningarna och utövar ett ledarskap i relation till leken. Förskollärare har följaktligen en viktig uppgift att fylla i att utöva ledarskap och medvetet bestämma sig för att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor. Det kan förskollärare göra på en rad olika sätt.

Förskollärares olika handlingar som stödjer och stimulerar barnens lek

Översikten delar in förskollärarnas handlingar i studierna i tre kategorier: *regissera*, *delta* samt *observera och reflektera*.

Inom kategorin *regissera* beskrivs hur förskollärare planerar och iordningställer och därmed skapar förutsättningar för barnens lek genom att erbjuda barnen miljöer, tid och utrymme som uppmuntrar till lek.

Inom kategorin *delta* beskrivs hur förskolläraren deltar genom närvaro, guidning och medling i leken. Genom sin närvaro kan förskolläraren exempelvis kommunicera och visa olika idéer och uppslag för att vidareutveckla leken. Guidning handlar om att stimulera leken när den riskerar att spåra ur eller stanna av, genom att visa strategier för hur barn på olika sätt kan få tillträde till lek, exempelvis genom att föreslå en ny roll i leken. För att stödja leken kan förskollärare också medla i leken vilket innebär en aktiv handling, en intervention, för att lösa problem och konflikter, kanske runt material, leksaker eller roller.

Inom kategorin *observera och reflektera* beskrivs hur förskollärare bygger sin medvetna användning av leken på kunskap från det förskolläraren observerar och dokumenterar. Förskollärarna observerar enskilda barn och barngruppen, för att initiera lek som stärker dessa barns sociala kompetens och möjligheter att delta i lek. *Observation och reflektion* leder alltså tillbaka till kategorin *regissera* och som handlar om att skapa förutsättningar för lek.

Vad karakteriserar förskollärares handlingar som genom lek stödjer och stimulerar barns sociala förmågor?

Av översiktens resultat framgår att lyhördhet och responsivitet är gemensamma kännetecken på förskollärares handlingar som genom lek stödjer och stimulerar barnens sociala förmågor. Det innebär att förskolläraren i sitt agerande är lyhörd inför barnens perspektiv, behov och intressen, och svarar – responderar – genom att anpassa undervisningen till detta.

Lyhördhet och responsivitet behöver genomsyra undervisningen

Det är alltså angeläget att lyhördhet och responsivitet kännetecknar förskollärares handlingar och det gäller alla kategorier av handlingar och därmed samtliga delar av undervisningen, det vill säga då förskolläraren regisserar leken genom att planera och iordningställa, deltar i barnens lek, liksom observerar leken och reflekterar över det man observerar. Exempelvis gör observation och reflektion det möjligt för förskollärare att agera med lyhördhet och responsivitet inför barnens behov och

intressen vid iscensättning av inspirerande och inkluderande lekmiljöer.

Betydelsen av lyhörddhet och responsivitet innebär att förskolläraren vid styrning av barnens lek behöver beakta barnens perspektiv och intressen – lyhörd styrning – och vid planerade aktiviteter ger utrymme för leken att utvecklas efter barnens initiativ.

Förskollärares handlingar som inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till barnens perspektiv, behov och intressen, riskerar att initiera lek som innebär negativt socialt samspel mellan barnen, eller påverka barnens lek så att den störs eller avbryts.

Användning av resultaten

De studier som ingår i översikten bygger på forskares observationer och analyser av leksituationer i förskolor med förskollärare och barn, i vilka förskollärare genom lek stödjer och stimulerar barnens sociala förmågor. Det är leksituationer som förskollärare kan känna igen sig i. Forskarnas analyser sätter ord på det som sker och ger förståelse i form av olika begrepp och teman. Denna forskningsbaserade kunskap avser att ge förskollärare värdefulla insikter kring den egna undervisningen och uppslag till hur den kan utvecklas.

Urval av forskning

Av drygt 9 662 sökträffar har vi gått igenom 201 studier i fulltext. Av dessa bedömdes 15 studier kunna bidra till att besvara översiktens frågeställningar. Dessa studier undersöker hur förskollärare genom lek stödjer och stimulerar barns sociala förmågor. Det är viktigt att veta att detta inte är en sammanställning som täcker in all forskning om barns lek i förskolan. För att en studie ska tas med i översikten behöver den ha undersökt hur förskollärare genom lek stödjer och stimulerar barns sociala förmågor. Den ska alltså synliggöra tre komponenter:

- en leksituation
- barnens sociala förmågor
- vad förskollärarna gör.

Det betyder exempelvis att studier som undersökt barnens sociala förmågor i lek men som inte undersökt hur förskollärarna stödjer detta, har tagits bort. En viktig anledning till att urvalet följer dessa strikta kriterier är att studierna ska vara så pass lika att det är möjligt att skapa en syntes av resultaten i dem.

Det visade sig vid urvalet av studier att de som beskriver vad förskollärarna gör var förhållandevis få. Det betyder att det var förhållandevis många studier i sökresultatet som undersökt barns sociala förmågor i lek, men betydligt färre som också undersökt vad förskolläraren gör för att stödja och stimulera barnens gemensamma lek. Detta har synliggjort ett behov av mer forskning med fokus på förskollärares handlingar.

